

Emlékező kérdés

*Nincstelen kis nép dalosa:
Hinni? Szeretni? Lehet-e?*

1935-ben kérdezte ezt keserű magától egy romániai magyar költő, akit 1943. február 27-én munkaszolgálatosként lőttek agyon, mert valójában székely-zsidó volt, kommunista és költő. Pedig verse végén azt felelte vissza magának:

*Hinni kell hittel, lelkesen,
hitem ad kenyeret, vizet,
én kóbor, nyugtalan kutya
nem pusztulok el, mert hiszek.*

Tífuszt kapott, és lelőtték, az a valóság. Gyönyörű sors, és nem is magányos. A kérdés kérdés marad hát: mire jó a vers, miért írják annyian, ha be se takar, meg se véd? S mert a vers mindig is a hit műfaja volt, olvasója tovább kérdez: *miért* hisznek a költőemberek valamiben, amiről sokszor csak annyit bírnak mondani: jobb jövő; verseikkel azt írják körül. Amikor minden lesz majd, ami most nincsen, és mindenkinek.

Salamon Ernő hetvenéves lenne most, a maga jobb jövőjében. Sok kortársa túlélte őt, ki így, ki úgy. Sokan haltak hozzá hasonló vagy más, akár erkölcsi halált. Mégis, mindannyiuknak fel kellene tenni az elindító kérdést, mely nem is olyan nagyon „költői“ errefelé, hiszen emberek haltak bele:

*Nincstelen nép kis dalosa:
Hinni? Szeretni? Lehet-e?*

Mit felelnék erre, mindannyian, Salamon Ernő után?

Régóta már nem „a mindenséggel mérjük“ itt a költőket, inkább őszinteségük a mérce, ama sokszor halálos becsület: a tiszta beszéd hasznosabb, mint a szép. Nem az örökkévalóságnak dolgoznak itt a szellemek, hanem a holnapnak.

De fontos-e — hasznos-e? — tudnunk, mai holnapiaknak, amit Salamon Ernő a gyergyói famunkás-világról, a belső száműzetésről, a börtönökről, a maga életéről ránk hagyott? Kellene-e a nyomor s a romlás képei: van még bennünk valami, amire meg- és ráfelelnek? Ki díszíti összkomfortja falait rongyos rönkölök, csúf vénasszonyok, beteg gyermekek képeivel? Mementóként? — ugyan! Miért emlékeztetne mindez arra, ami vissza amúgy sem fordul a sűrűjével, tehát nem kell majd újra osonva eligazodnunk benne?

Ezek valóban „költői kérdések“. Szükséges, ha nem is elégséges válaszuk ugyancsak egy Salamon Ernő-verssor:

Engem az öntudatom tart.

Az tart mindannyiunkat. A Salamon Ernőével közös hit és szeretet. A hit, hogy leírva-kimondva tisztul a zavaros valóság, kiemelkednek szép és ellenséges részei, látunk akár beomlott bánya, akár a víz mélyén. Igenis, fontos tudni a ködös telepi reggel beteg köhögésekkel felszaggatott csendjét, és életbe vágóan fontos lehet egy gyom levelén csillanó esőcsepp. Hiszen — legyen olyan, amilyen — ez maga a lét; akár a tegnapi. A mi létünk, egy olyan pillanatban, amikor ráérezünk. Es hozzá hasonlóan szeretni tudjuk legnehezebb, akár legrútább pillanatában is.

Salamon Ernő földközeli költészetében ez a szeretet üt szíven. Amikor boldog eufóriában sorolja megtalált kedvesének: miből mentette ki a szerelem, a szeretet, mely a köréje halmozott rémségek között még tisztábban ragyog, s amazokat is fényébe vonja. Amikor a tiszta szobában a tiszta ruhás férfi sajogva szereti rongyos, koszos múltját s benne társait; mert az is az övé, az nevelte megértésre.

Gyönyörű sors.

Ha igaz volna, hogy a nyomor sajtolja ki az emberből az igazi költészetet, túlságosan sok lenne a zseni. De ugyanúgy igaz:

„Az, aki maga is szenvedett, nem okoz szívesen szenvedést másoknak; aki börtönök levegőjét szívta, meggondolja százszor is, míg valakit odaküld. Aki sokszor nem ebédelt, örül majd a főtt petrezselyemnek is, egy karéj kenyérről nem is beszélve. Hiszek a dolgozóknban, mert keresztülmentek az igazságtalanság, félrevezetés, kiszolgáltatottság, a szolgaság, a műveletlenség, éhezés és betegség hétrprobáján. Nem úgy, hogy minden dolgozó egy-egy gáncstalan lovaggá változott volna, vagy minden munkásasszony dicskoszorús matrónává, hanem hogy kigyöngyöztek magukból okos jószágú, tiszta tekintetű, rendületlenül bizó férfiakat és nőket — olyan élcsapatot, amilyennel rajtuk kívül más osztály vagy réteg nem dicsekedhetik. Ez a hétrproba, melyben jogunk gyökerezik a jövőhöz: ez a gyönyörű sors!”

Tiszta, hitese beszéd — a *Végrendeletben*.

Talán ezért van mégis szükségünk a költőkre, ezért *hasznosak* is: kimondják, amit velünk együtt tudnak. S ha olyan becsületesek mernek lenni, amilyenek mi a valóság szövevényében bolyongva nem sokszor lehetünk, úgy mondják ki, akár végrendeletben: életük, haláluk a tét. A fej vagy az írás.

Mivel zárul a vers, a *Gyönyörű sors*?

*a Kifosztott él s tesz oly időért,
milyenről nem is álmodott.*

Egy költőről szólva, mindig mindenkiről beszélünk.

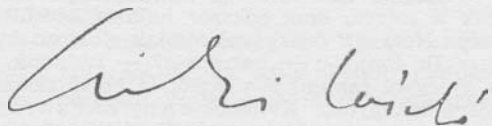
*Ha minden tökéletes lesz a világon,
akkor is akad valaki, aki tökéletesebb.
En világbékén, úrállomásokon túl
megvert, száműzött és megölt költők
névével örökké tüntetek.*

Ezt a vallomást már Szócs Kálmán írta.

Életkora, származása és illetősége szerint lehetett volna akár a Salamon Ernő fia: a visszakérdező utóda, aki „lemondással lázít, ha nincsen jelszava”.

A gyönyörű sorsokhoz hozzátartozik az is, ami a végrendeletek teljeseése után történik. Új nemzedékek öröklék a házat, amelyben nem laktak az apák, a hitet, amelyet halálukkal hitelesítettek, egy teljes — mert más — életet, világot: mégis újra, előlről kezdik a kérdézt.

Igy teljeseedik be Salamon Ernő sorsa is egy fiatalember megszakadt életében. Olyannyira különböző haláluk idején mindketten harmincegy évesek voltak. De az indító kérdés feladatként mindig fennmarad.

David Prodan köszöntése

David Prodan akadémikus az öt nyolcvanestendősként köszöntő történészek körében őszinte, tiszta emberségű szavakkal mondotta el: örvendenie kell, és tud is igen-igen örvendeni annak, hogy munkálkodását megbecsülik. Kinek ne esnének jól annyi erőfeszítés, kemény dologtevés után a melegséget, szeretetet sugárzó szavak, az értékelő tiszteletadás igaz mondatai? Miért ne vallanók be: másokkal való kapcsolatainkban leszünk valakivé, önmagunkká, közösségben formálódunk, és mindnyájan megmérítettünk, mi tollforgatók, hogyan szolgáltuk népünket, nemzetünket, tágabban az emberi világot. A jól, hosszan, fáradságot nem ismerőn szolgálatot teljesítő David Prodan a szaklapokban, de a művelődési élet más orgánumaiban is értelemmel, szépen és megérdemelten méltatták; hiszen csak igaz jussát adták ki neki akkor, amikor könyveit, tanulmányait dicsérték, a román történetírást gazdagító, sok ezer oldalas múltbésztesését megköszönték.

Mi magunk, magyar nemzetiségű munkatársai örömmel csatlakozunk az ünnep-lökhöz. Az életmű gazdagabb annál, mintsem hogy futó, vázlatzerű bemutatására még csak gondolni is mernénk. (Egyes alkotóelemeiről Jakó Zsigmond, Demény Lajos, Kiss András, mi magunk és mások amúgy is írtak már.) Ő maga a Bolyai Tudományegyetem folyóiratában is közölt tanulmányt, társszerzője volt a nekünk annyira kedves *Kelemen Lajos Emlékkönyv*-nek, és számtalan magyar nyelvű történelmi munka lapalji jegyzeteiben, a forrásfelSORLásokban ott található a neve, figyelmet felhívóan, azt jelzően, hogy a hídverést lehet így is, nem csupán csak hídveréssel munkálni.

Történetírói munkamódszeréről azonban szükséges és hasznos is néhány szót szólnunk. Mindenekelőtt jellemző rá az eredeti források tisztelete. Első két cik-két levéltári problémákról írja. Mintaszerű kétkötetes forráskiadványában (*Urba-riile Țării Făgărașului*) meggyőződését így summázza: „főleg olyan sajátos irat-anyag kiadására van szükség, mint amilyen az urbárium, leltár, számadás, gazda-sági utasítás és így tovább, amelyek az ilyenszerű [népiségtörténeti] tanulmányok közvetlen dokumentációját alkotják. Olyan források ezek, amelyek a maguk tel-jességében, részletezettségében is konkrét módon fedik fel előttünk a feudális viszonyokat, a maguk teljes összeszövődöttségében [mutatják be] a feudális életet nem esetleges hullámszámban, robbanásaiban, hanem mindennapi folyamatosságá-ban, viszonyainak állandóságában.”

Vallatára fogva az információt rejtő iratokat mindig megkísérli kiformaló-dásuk, keletkezésük szerves egységében és teljességében megismerni őket. Doktori disszertációjának témájához (*Răscoala lui Horea în comitatele Cluj și Turda*) 1938-ban már a belső kapcsoltságú megyei levéltárakat kutatja. Az ilyenszerű organikus zártságában megőrzött forrásanyaghoz úzi őt különben korai szembe-fordulása a kizárólagosságot követelő, a sok vonatkozásában avult és a heteronóm célok szolgálatában devalválódott eseménytörténettel. A vidékről ír, s az egy táborba sodorja a nagyvilágbeli élenjárókkal. A parasztkról ír, a hagyományok rendjéről, s az szintén a történeti megismerést korszerűsítő, a leghaladóbbak társává teszi. Természetesen nem csupán a téma miatt, hanem a tárgykör kínálta lehetőségek kihasználása okán. Különben a következetes forrásanalízis vezet el új módszerű vizsgálódáshoz, az pedig további feltáratlan anyag munkába vételére kötelezi. A vidék, a parasztság, a hagyományok krónikásává szegődött tudóst a szerkezet, a formákba építkező valóság érdekli. Jobbágyágtörténeti főművének (*Iobăgia în Transilvania în secolul al XVI-lea*) előszavában pedig a tények, a való-ság, az intézményekben és intézményesült viszonyokban jelentkező adatok feltá-rását és az anyagi életviszonyok aprólékos kutatását jelöli meg céljaként. Viz-ssgálja tehát „a hétköznapi anyagi élet általános folyamatát, a mindennapi munka-végzést mint a történeti fejlődés előrevivőjét, a munkaviszonyokat, amelyek ere-detetik a harcot”. A „tényeket” (miként a szociológiát alapozó Émile Durkheim) a biztos alapnak kijáró tisztelettel kezeli. Ha lehet, számokat gyűjt, ha nem, számlálhatóvá alakítható jelzéseket, de nagyon sokat. Mert „ahhoz, hogy az álta-lánosításig eljuthassunk — írja —, le kellett szállnunk a részletek világába, vállal-koznunk kellett aprólékos elemzésekre, s be kellett hatolnunk a viszonyok bo-nyolult mechanizmusába”. A közös, a jellemző jegyeket, a törvényszerűségeket a tények és a köztük lévő kapcsolatok sűrűjében, az apró részletek sokaságában keresi.

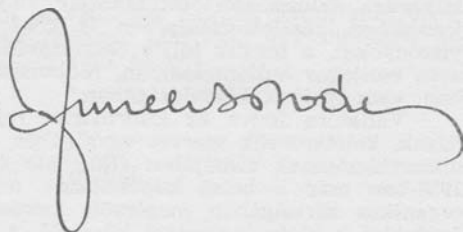
A nagy erdélyi román parasztfelkelésről írott monográfiájában (*Răscoala lui Horea*) a történeti forrásokat nagyon beszélni hagyja. Nem akar szórványos törté-nelmi tény, mint jelentőset vagy kivételeset, mint jellemzőt közölni, hanem azo-kat akarja publikálni, amelyek a közösség mentalitását tükrözik. Az értelmezés-ről pedig azt mondja: „Előbb a tények emberi tumultusukban és meztelenségükben és azután, ezekre alapozottan a jelentés”, az értelmezés kifejtése. Még a nemzeti eszmélkedésről szóló könyvében (*Supplex libellus Valachorum*) is így építkezik. Itt azonban az abszolutizmus és a felvilágosodás széles távlatában jeleníti meg a román nemzeti törekvéseket.

A David Prodan műveit olvasónak mindenekelőtt a szakmai tudás előtt kell tisztelnie. Az a szemléletmód, amely őt uralja, ugyanis különösképpen tudás-igényes. David Prodannak nagyon sokat és bizonyosat kell tudnia a társadalom minden egyes rétegéről, minden intézményi keretéről, minden szellemi, eszmei áramlatáról ahhoz, hogy a maga módján vállalkozhasson a múlt rejtett útjain való kalauzálásra. A tények tisztelete és a megismerésükre vágyakozás ugyan-akkor rendkívül munkai igényessé is teszi a „prodani műfajt”.

Ezért gondot okozó David Prodannak valaminő történeti iskolába való besoro-lása. Munkamódja a hajdanvolt, történelmet alapozó nagy elődöt, Leopold von Rankét is helyeslésre készíthette volna, s mennyire távol került mégis tőle. A

pozitívista az ő „konkrét tényei“-ben önmagukbanvalóságokat, önálló erőt tételezett volna fel. Ő azonban a viszonyok, viszonylatok rendjében elemzi őket, s történelmi materializmusát tanúsítón elsősorban a munkára, az anyagi életviszonyokra alapoz. Az sem véletlen, hogy — elméleti-módszertani fejtegetésektől, utalásoktól való tartózkodása ellenére — életművének ünnepi szemrevételezői, munkásságának elemzői sorában mind többen rokonítják őt az Annales-iskola legjobb képviselőivel, s szemléletét hol Pierre Goubert, hol Fernand Braudel nézeteivel vetik egybe. A lényeges az, hogy korszerűnek tekintik, mint ahogyan annak látjuk mi is.

Szerettük volna életvitele példáját is mintaként fölmutatni, hiszen olyan önkéntes rendtartást szabó szigorral írta elő önmagának a sok és nehéz munkát, hogy aszkéziséért talán még sajnálnunk is kellene, ha nem tudnók, milyen sok örömet hozott az számára. Nem is kívánunk neki, a nyolcvanadik évét betöltött tudósunk más, mint sok-sok további dologtevést és pihentetőként szép napos vasárnapokat a nagy bükkí gyaloglások idejére.

A boldogító átok

Van — sok más között — egy sajátos adottsága Ince Ferencnek: nem hagyja közömbösen az embert. Vannak, akik elvetik, főleg a pályatársak; vannak, akik elismerik, főleg az előítélet-mentesek. Kifogásolható sok minden a pik-túrájában, de a mondanivalója marad. A mondanivaló, ami nagyon sokunkhoz szól. Hozzám először úgy 35-40 évvel ezelőtt, egy szinte üres, tisztán-pusztán csak hulló vízecseppeket ábrázoló festménnyel, az elhagyatottság, magány és sivar kilátástalanság számomra máig felejthetetlen kifejezésével. Ezt később, sajnos, átfestette, mert kellett a vászon, a drága vászon, újabb és újabb képekhez, mert festeni kell, festeni muszáj, és ha kenyérre nincs pénz, vászonra-festékre kell hogy legyen, mert meg kell festeni az elsüllyedt gyermekek tündérvárosát, a lesújtottságot és az elragadtatást, a szerelmet és a megaláztatást, azt, ami van, és azt, ami nincs, ha nem létezőnek jelentjük ki az álmok valóságát.

Lehetetlenül kapcsolódnak a tárgyak és emberek egymáshoz Ince képein, az arányok eretnek módon viszonyulnak az ortodox kánonhoz, a testméretek az anatómiához. Hol nem tudni, honnan jön a fény, hol meg az árnyéknak is árnyéka van. Pedig láttam tőle olyan klasszikus, régebben festett aktot, melyet vállalhatna akárhány akadémikus festő; a perspektívát pedig nem körzővel-vonalzóval kinozza ki, hanem játszik vele látszólag könnyedén, mint zsonglőr a labdáival. Rálátásokat nyújt nekünk városunkra, szédületes magasságból, és bepillantásokat a vágy, ösztön- és álomélet homályos területeire. Szabadon közlekedik az erdélyi tájak és a világűr mérhetetlen térségei között, ahova néha elragadja palettája, és repül kozmikus tájakon: félig próféta, félig tragikus Münchhausen.

Nehéz a festőnek a saját hazájában, de másutt is. Különösen, ha egyáltalán nem képes vagy nem akar lemondani az egyéniségéről, és csak úgy hajlandó festeni, ahogyan tud. Ince lassan kifesti magát az akadémikus ízü, valamikor egyedül üdvözítő, natúrához ragaszkodó szemléletből. Mindmáig azonban tudatosan megőrzött egy bizonyos szecessziós vonalvezetést egyre komplikáltabbá váló kompozícióiban. Volt, mikor szecessziós reminiscenciáit hánytorgatták fel; de mit tesz isten!? Azóta a szecesszió múltból előtörő nosztalgiahulláma utolérte Incezt és ellenlbasait is, s a negatívumból pozitívum lett. Mert a művészeti áramlatok, akárcsak a váltóáram, néha ellentétes előjelet felvéve folynak tovább.

Ince Ferenc saját külön szimbólumvilágában van gyertya, szebeni templom- és Eiffel-torony, lombok és boszorkányseprű, homokóra, földgömb, Eva almája, sze-

rencsekocka, zodiákus-ringlispil, villám és vonagló fák. De mindezekben és mindek mögött: egy vonagló lélek.

Kifejezési eszközei között — logikusan a látszólagos anarchiában — egyre nagyobb szerepet játszanak a kezek, hosszú, néhol már-már csápszerűen ható karok végén. Az utóbbi években valóságos arabeszkek fejlődtek ki a fura fonadékká komponált karokból és lábakból. Az emberi testet teljesen önkényesen torzíttja — főleg nyújtja — néha homályos, de többször explicit mondanivalója szolgálatában. Szerencsére — némely pályatársával ellentétben — vásznai jobbak, mint hozzájuk fűzőtt magyarázatai.

Teljes szubjektivitására jellemző, hogy a legfantasztikusabb mesetájakra mutatva mondja, hogy: „Itt minden táj erdélyi.“ A maga módján igazat hisz, mert ugyebár, az ember csak Erdélyben van otthon és a saját fantáziavilágában. Képzelőerejének horgonyai — ha vannak — valóban Erdélyben vannak, az erdélyi tájban, a patinás Szebenben és Kolozsváron. Ez az Erdély azonban az ő külön, saját, szinte magán-Erdélye, ahol az UFO, a mesés-valódi Repülő Csészealj is erdélyi cseréptányér, „made in Korond“, természetesen, és ahol a tündérország-erdélyi táj hegyei mögül fűzőld óriás kéz nyújtja ujjait esküre az égig. „A magam élményét vetitem világra“, mondja Incze, és ha ez a kivetítés nem mindenkinek és nem mindig világos, maradnak a külső formajegyek. Ezek segítségével azután a festőt beleygőmszőlhetik egy-egy skatulyába vagy rubrikába, ilyenféle felirattal, hogy: szecessziós, expresszionista vagy szürrealista, de az ember mindig kilóg valahol. Mert ha ugyanazok vagy hasonlóak is az alapélményeink, különbözőképpen éljük át őket, alkatumknak megfelelően, és még különbözőbb módon fejezik ki azok, akiken rajta van a művészsé levés boldogító átka.

... És ha nem hajlandó kifejezni igazul azt, amit igaznak tud, a cethal is kiköpi, legyen művész vagy próféta. Tudja ezt ő, akiben — képei tanúsága szerint — vannak prófétai hajlandóságok is, s bár nem tudja megváltani magát sem, meg akarja váltani a világot. (Bár erre is volt már példa nemcsak művészek, de komoly szociológusok és szakállas közgazdászok között is.)

A művészek könnyű: ha sárkánnyal kell megküzdenie, csak odafesti kézszen legyőzve; ha szükségét érzi, angyalszárnyakat fest magának, úgy dicsőül meg. De tud ő szárnyak nélkül, gyalog is repülni, a palettájával emelkedve messze az apró város fölé, agonizáló erőfeszítéssel.

Ezt érzi és festi a legvégső teljesítménynek: a keserűen részvétlen Város fölé emelkedni, mely gögös másoknak megadja azt, amit tőle megtagad.

Igy legalább *képein* lesz ő a főszereplő, ő van az előtérben, akár lesújtottan kúszik, akár a magasságban repül, s karjai a végtelenbe érnek.

Túlhajtott énje kozmikus nagyságában a hóna alatt tartja a földgömböt, vagy onnan nézi a földet, ahol a felhőtájak és a földi tájak már egybemosódnak.

Önbecsülésének a hosszú mellőzöttségéből származó túlzásai metaforikusan szárnyakat adnak a fantáziának és valódi-festett szárnyakat a piktornak.

Néha pedig tagadhatatlanul grandiózus látomást nyújt, egy Altdorferre, egy Brueghelre emlékeztetve.

A művészek mindig önmagukat adják, önmagukat festik, ha őszinték, de akkor is, ha hazudnak. (Habár hazug művész nincs, csak hazug festő.) Őszinte ő akkor is, mikor hihetetlen, sőt képtelen dolgokat fest. Egy elkínzott lélek, aki a maga számtalan egyéni, valódi és képzelt bajához hozzáérzi a világ bajait és tragikumát.

Sokan érzik magukat tragikus hősnek. Vannak — az egészen nagyok között is — akik a borzadály határterületein állva formálják meg önmaguk arcképét. Caravaggio megfesti magát mint legyőzött s lefejezett Góliátot, Cristofano Allori odafesti a maga arcát a szép Judit kezében lógázó Holofernéz-fejre. Tizian Salome ezüsttálcájára helyezi a fejét, ama aszketikus próféta képében. Incze álzerényen nem ezüsttálcára, hanem saját festőpalettájára mintázza halottimaszk-önportréját.

Nem akarom Inczét az együttfelsorolás örven egy szintre helyezni a műtörténet által megszentelt nevekkél, de azoknak a sorába beletartozik, akik anyagi-erkölcsi siker mellett vagy ellenére kínos-fájdalmas arcukat hagyják az utókorra. Teheti ő ezt annál is inkább, mert a siker az utóbbi időkig bizony nem nagyon üldözte.

Ebben, valamint gyötrelmes hangú önarckép-kompozícióinak létrejöttében „érdemeket szereztek“ azok a pályatársak is, akik még nem festett nagy képüket nagyképűséggel és fölényeskedő-gyűlölködő gúnyolódással pótolják.

Mert önarcképek sorozatát festi leplezetlenül, megkínzott-meggyötört önmagát is, nemcsak a Titánt, hanem az éhezót a szó valódi értelmében, az elismerésre — az *itthoni* elismerésre — szomjazót, mert nem vigasz, hogy a párizsi Salon des Indépendants kiállítója, ezüstérmes kitüntetettje és örökös tagja a Société des Artistes

Français-nek, azzal szemben, hogy a Képzőművészek Szövetsége kolozsvári fiókja nem tartja elég jónak arra, hogy tagja legyen. Pedig adhatna a maga fölősből fantáziát, művészi bátorságot, kompozíciós készséget, lelkiismereti elkötelezettséget a világ dolgai iránt, és még szakmai felkészültséget is jó néhány halandzsázónak — és olyanoknak, akik mindig az éppen menő formulákba kapaszkodva úszkálnak a felszínen.

Nem egy szemlélője érezheti bele — és helyettesítheti virtuális önmagát ezekbe a revelatórikus erejű, önéletrajzi ihletésű önarcképekbe. A maga nemében, a mi tájainkon szokatlan (hogy ne mondjam, páratlan) fantáziával egybe-kapcsolt kifejezőerő nyilvánul meg bennük, a kompozícióban, az arcon, az önkényesen, de nem értelmetlenül megnyújtott karokon-kezeken.

A festő kivetíti azt, ami belül munkál benne, és ez nemcsak a nyomás alatt túlnőtt „ego”, a szubjektív személyiség. A nagy problémák átérése igen sokszor megragadó, gondolatot és képzeletet foglalkoztató képpé érlelésben nyilvánul meg. Paradoxális módon a — néha megjátszott — nagy pózok és drámai fitorok mögött valóban tragikum van.

Vélt és valódi sérelmei elősorolásakor elmondhatná ő is Emőd Tamással:

Öklöztök? üttök? Út árkába rugtok?

Egy út, egy árok. Miért haragudtok?

Incze Ferenc festészete lehet, hogy különös, lehet, hogy szokatlan, lehet, hogy abszurd, de közömbösen nem hagy, hidegen nem hagy, nem lehet három másodperc után továbblépni a képe elől. Ócsárolni lehet, sőt szabad, de tudomásul nem venni nem lehet. Ő nem a langyos festő, neki nincsenek langyos nézői. Csodálják vagy lesajnálják, kicsinylik vagy becsülik, elvetik vagy szeretik, de el nem feledí senki.

S ha majd esetleg mégsem kerülne a festők külön paradicsomába, az Akhe-rón ama partjára semmi esetre sem fog jutni, ahol — legalábbis Dante szerint — a langyosak vannak, a közönyösek,

... kiket nem ért dicséret, sem gyalázat.

Mert dicsérjük benne a tudást, az élményteremtő-képességet, a teljes oda-adást, a lobogó hitet a művészet erejében és a munkában, amelyet végez.

Ötven!

F. Nagy Éva: Napsugár-címlap